

TRADICIJSKI NAČIN GRADNJE RURALNIH OBJEKATA U PODRAVINI

TRADITIONAL BUILDING OF RURAL STRUCTURES IN PODRAVINA

Petra SOMEK

Doktorand na Odsjeku za povijest
umjetnosti Filozofskog fakulteta
Zagreb
petra@meridijani.com

Primljeno/Received: 25. 3. 2013.

Prihvaćeno/Accepted: 18. 5. 2013.

Pregledni znanstveni rad

Review

UDK/UDC 94(497.5)-05.292.52(Podravina)

SAŽETAK

Graditelji tradicijskih kuća i gospodarskih objekata najčešće su bili sami članovi obitelji ili priučeni seljaci vični graditeljskim poslovima. Osnovna obilježja toga graditeljstva bila je jednostavnost, skromnost, iskrenost konstrukcije, primjena domaćih materijala i funkcionalnost. U ovom radu je potanko opisana tehnologija gradnje tradicijske kuće, od određivanja lokacije, gradnje temelja, drvene konstrukcije, zidova od pletera ocupanog miješanim blatom, do gradnje stropova, tavana i krovništa pokritog slamom. Za sve poslove, alate i pojedine dijelove kuće navedeni su domaći, kajkavski nazivi. Na isti način opisana je i gradnja gospodarskih zgrada (staja, sjenik, hambar, kotac itd.), te vinogradarskih klijetki. Na kraju članka istaknuto je zamiranje tradicijske gradnje, te brzi nestanak objekata ruralne arhitekture. Navedeni su i usamljeni primjeri revitalizacije tradicijskih objekata u Podravini.

Ključne riječi: tradicijsko graditeljstvo, kuća za stanovanje, kuća pokrita slamom, narodno tradicijsko nasljeđe, vinogradarska klijet

Key words: traditional architecture, residence house, thatched house, national traditional heritage, vineyard cottages

JEDNOSTAVNOST I FUNKCIONALNOST SEOSKE GRADNJE

Tijekom stoljeća i u Podravini se razvila specifična tehnologija gradnje tradicijskih kuća i gospodarskih objekata, koja je u oblikovnom smislu rezultirala određenim autohtonim arhitektonskim izričajem. Bez velikih utjecaja sa strane, gradnja tradicijskih objekata u Podravini prvenstveno je rezultat funkcije, raspoloživog materijala i time usmjerene konstrukcije.¹ Dakle, narodno graditeljstvo u Podravini razvilo je svoj specifični izričaj i tehnologiju, s nazivljem hrvatskog kajkavskog govora.²

Najčešće je objekte na kućištu seljak podizao sam, uz pomoć ukućana. Samo za neke specifične poslove pozivao je prijatelja iz sela, koji je bio vičan tim radovima. Izučenih obrtnika s područja graditeljstva bilo je u podravskim selima malo i oni su se zvali samo za rješavanje kompliciranijih radova. Vodilje u gradnji bile su funkcionalnost i mjerilo koji odgovaraju potrebama seoskog čovjeka te materijal i konstrukcija koji su prilagođeni tim potrebama, piše M. Zebec.³ Jednostavnost, iskre-

¹ Zebec, M., Tipologija..., 2010., p. 155

² Pod naslovom »Kako narod gradi« A. Freudenreich je izdao jednu od najkompletnijih knjiga o tradicijskom graditeljstvu (Zagreb, 1972.)

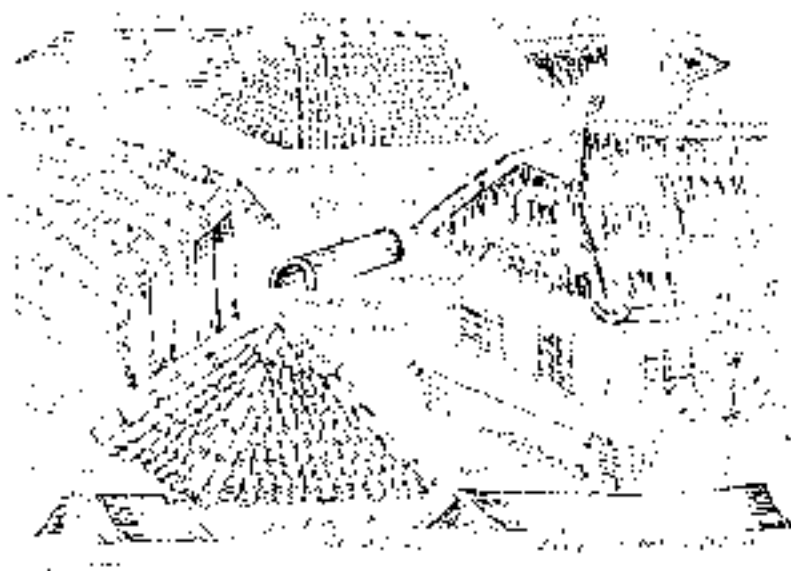
³ Turković, J., Podravsko..., 1978., p. 7 - 8; Filipović, Z., O arhitekturi Hlebina, 1984., p. 250 - 252; Feletar, D., Podravina, 1988., p. 298 - 300

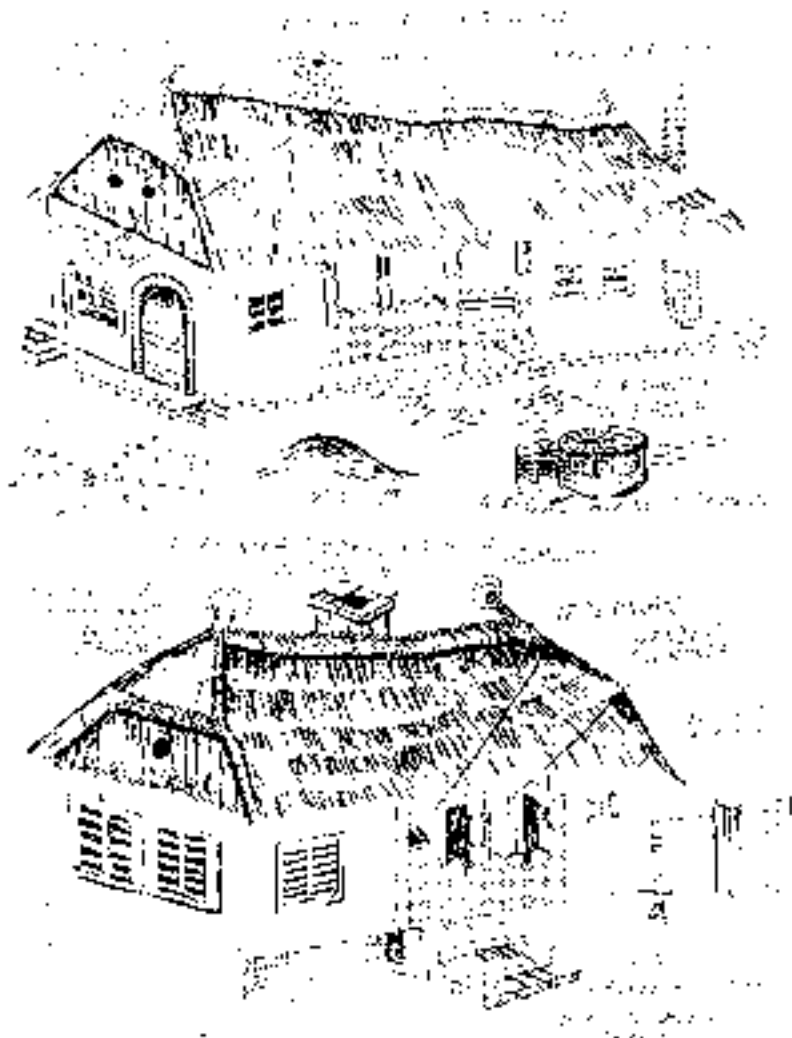
Slika 1. Većinu alata koji su se rabili u tradicijskoj gradnji izradili su sami podravski kovači i vravari - dio njih sačuvan je u etnografskoj zbirci Davora Hečimovića u Jagnjedovcu (P. Somek, 2010.)

nost konstrukcije i primjena materijala u toj su gradnji prihvaćeni znatno izrazitije nego u visokom, gradskom graditeljstvu toga doba. Bitno je određena skromnošću, jednostavnošću i tradicijom. Graditelji i stvaratelji tradicijske arhitekture danas su anonimni, a bili su to tesari, zidari, priučeni seljaci, likovno nadareni, poučeni tradicijom i vođeni funkcionalnim zahtjevima življenja i estetskim shvaćanjima seoske sredine. Sve su to jaki razlozi da se ova arhitektura veže uz kolektivno stvaranje. Ipak, dašak individualnosti redovito postoji, odnosno na objektima ima mnogo specifičnih detalja i rješenja, koji ističu stvaralačku snagu pojedinca.

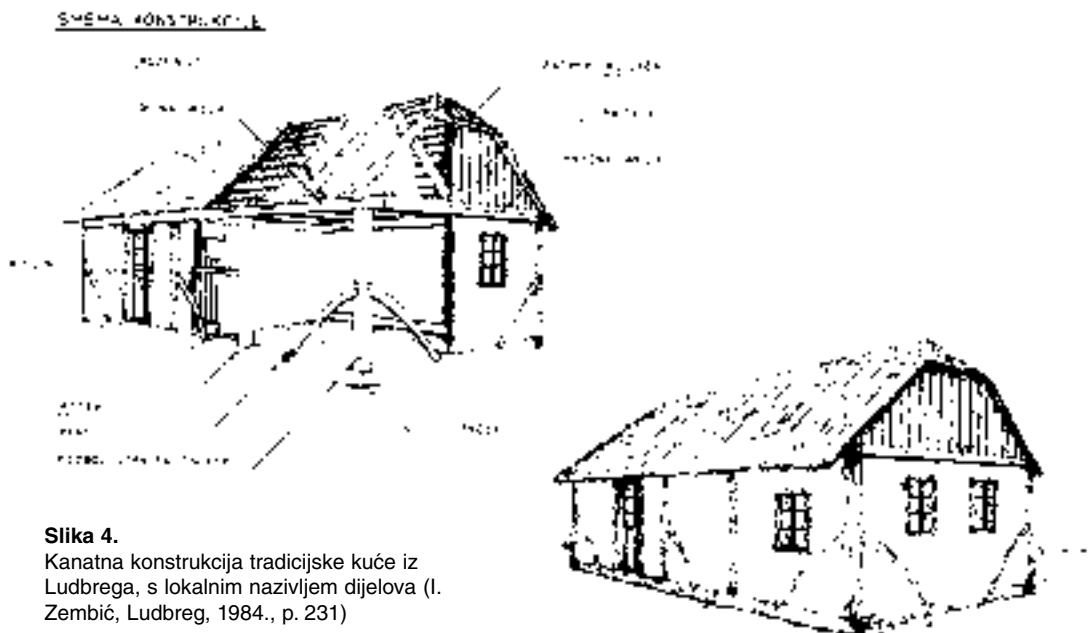
Vrstan poznavatelj hrvatske etnografske baštine u Podravini, slikar J. Turković, smatrao je da je gradnja drvene kuće prahrvatska baština. Pastirske kolibe ili konaki, *goričke kleti*, *hiže*, štale i štagljevi svojom prisutnošću još i danas o tome svjedoče. Korištenje ilovače i pletera u graditeljstvu također je bilo poznato našim pradjedovima te ih nalazimo kod svih slavenskih naroda. Temelj za takvu kuću bila je nabijena ilovača na koju su položene grede brvna, *poceki*. Stupovi nasađeni na uglovima te na mjestima predviđenim za vrata, zajedno s onima u međuprostoru, tvore vertikalni nosivi sustav. Oni su međusobno povezani poprečnim gredama, a u gornjem dijelu brvnima, vijencem, *nastenjom*. U

Slika 2. Tipovi krovova tradicijskih kuća u Virju s lokalnim nazivljem - crtao Miroslav Dolenc Dravski 1993. godine (M. Dolenc Dravski, Mali virovski etnografski album, 1993. tabla II.)

Slika 3.
Dijelovi tradicijske podravske kuće s lokalnim nazivljem - crtao Miroslav Dolenc Dravski 1993. godine (M. Dolenc Dravski, Mali virovski etnografski album, 1993. tabla I.)

Slika 4.
Kanatna konstrukcija tradicijske kuće iz Ludbrega, s lokalnim nazivljem dijelova (I. Zembić, Ludbreg, 1984., p. 231)

Slika 5.
Na unutarnjim drvenim daskama (*planjkama*) naboj se vezao na vrbovo pruće - primjer s klijeti kod Miholjanca (R. Ibrišević, 2011.)

Slika 6.
Način vezanja okomitih i kosih gređa na osnovnu noseću gređu (*pocek*) - primjer kuće iz Novigrada Podravskog, Ulica Blaža Magjera 128 (R. Ibrišević)

Slika 7.
Ražene ritke na krovu je vezalo vrbovo pruće i šibe - primjer kuće iz Novigrada Podravskog, Ulica Blaža Magjera 128 (R. Ibrišević)

prazne prostore ugrađene su strelice, a lijesovo ili brezovo pruće spleteno oko njih je osnova na koju se *cupka* ilovača, izmiješana s vodom i nasjeckanom slamom ili *pljevom*. Kada je takav naboj djelomice suh, još se jednom *ocupka* blatom ilovače koja je izmiješana s *pljevom*. Vijenac ili *nastenja* je nosač cjelokupnog krovišta. *Rogi uprti u nastenje*, koji moraju biti od debljeg i kvalitetnijeg drva, međusobno su povezani pantima. Na njih se zabijaju letve ili *proče* na koje se slaže slama ili trska. Takav krov završava pletenicom koja se naziva sljeme (*sleme*). Katkad se krov pokrivaio i šindrom, tj. drvenim daščicama koje su se *kalale*.

Na primjeru Podravske Sesvete Ž. Kovačić donosi malo detaljniji opis gradnje i korištenog materijala.⁴ Kuće su bile građene od pletera i obzidane glinom. To su bile *pletare*, *blatare*. Njihovi tragovi počeli su se gubiti početkom 20. stoljeća. Nakon toga počeli su seljaci izrađivati i prve kalupe (*tvorilo*, *modle*) za izradu *presne* (nedovoljno sušene i nepečene) cigle, kojima su podizali svoje kuće, a starinska pletara je počela nestajati. Međutim, ostali gospodarski objekti i dalje su građeni od pletera i obzidani ilovačom. Poslije su pečenjem opeke u tzv. poljskim pećima građene čvrste zidanice. Poljske peći često su se postavljale uz samo kućište jer na poljima ima dosta ilovače. Pečenje opeke nije bilo skupo jer se ložilo drvom i granjem iz obližnjih šuma. Treba istaknuti da se kuća s pratećim gospodarskim objektima najčešće nalazila pod istim krovom. Uz samu kuću uvijek je bila *štalica*, a uz nju se nadovezivao *škedenj*. Kuće i gospodarske zgrade bile su u početku vrlo male, niske i s produženim krovom (*strehom*). Ranije je, osim pletera i glinene žbuke, korišteno mnogo drva, pljeve i slame. Drvo je dominiralo u krovnoj konstrukciji: grede, *rogovi*, letve, daske, *prsnice*, *panti*. Ovdje je korišteno drvo kao *kalana* i tesana građa. Drvena je bila i osnovna konstrukcija kuće. Sve je bilo masivno i nije se štedjelo na drvu jer ga je bilo mnogo u šumama uz Dravu. U gradnji kuće i gospodarskih objekata sudjelovalo je mnogo ljudi i nisu gradnju izvodili neki izučeni (*vučeni*) majstori, nego sami ukućani i u narodu darovitiji samouki seljaci. Takvih majstora na podravskom selu ima još i danas.

Slika 8. Konstrukcija stropa od glavne nosive grede (*trama*) i tanjih greda te dasaka (*prsnica*) - primjer kuće Josipa Cugovčana u Podravske Sesvetama (R. Ibrišević, 2011.)

⁴ Kovačić, Ž., *Stara arhitektura...*, Podravski zbornik 1978., p. 160 - 162

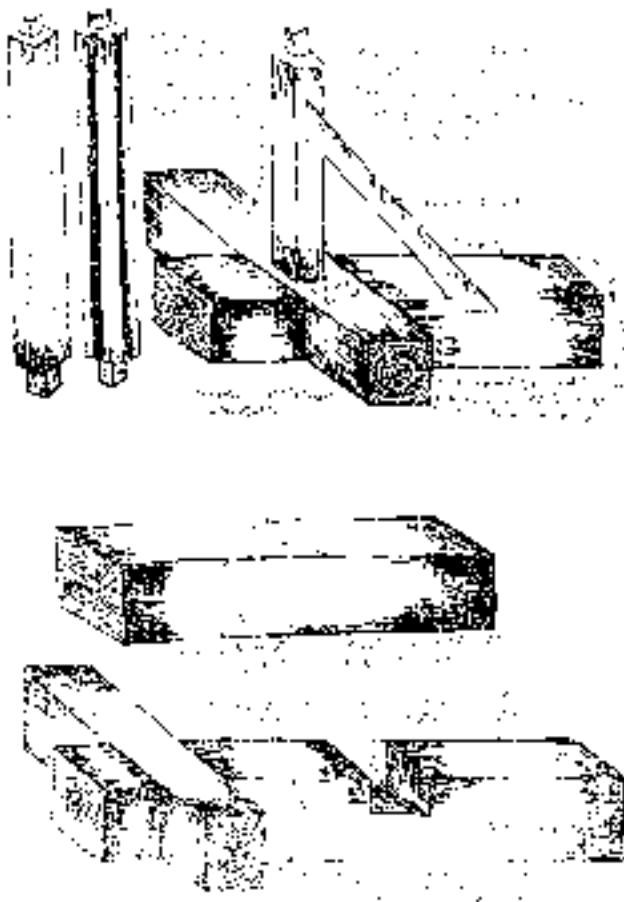
Najčešći način gradnje tradicijske podravske hiže⁵

Najprije je gazda uz pomoć ukućana i prisutnih *težaka* (najčešće rodbine) označio na prednjem dijelu dvorišta, uz ulicu, teren za kuću i njezine vanjske mjere. Dimenzije su se najčešće obilježavale domaćom pređom (od konoplje) ili užadi. Često se temelj (*fondoment*) učvršćivao u zemlji s nekoliko redova cigle (*sedem redov*) ako su je imali, a neki su na nekoliko mjesta (svakako na uglovima) zabijali kraće hrastove pilone. Na takve se temelje stavljao okvir od debelih greda - *pocek*. Najčešće su to bile grede od hrasta lužnjaka (dimenzija 30 puta 30 cm, pa i deblje). *Poceki* su trebali biti od jednog komada drva, bez obzira na dužinu kuće (*celikovi*), kako bi bolje držali konstrukciju *hiže*. Na krajevima su se *poceki* vezali na čep - do polovice su se urezivali jedan i drugi te potom vezali tako da su vrhovi stršali i izvan ravnine kuće (za 20 do 40 cm). Ne treba posebno spominjati da su *poceki* bili tesani, a tek u novije doba piljeni. *Poceki* su se iz dugih hrastovih trupaca dobivali kalanjem i tesanjem. Svrdlima (*svedrma*) se bušio trupac na nekoliko mjesta, u rupe su se zabijali komadi drva i balvan je pucao po dužini (*povzduž se kalal*). Takvi *kalani poceki* određeno su se vrijeme sušili, a zatim su se tesali posebno oblikovanim sjekirama (*švarba*). Potkraj 19. stoljeća i u Podravini se uvelo ručno piljenje greda (pa i dasaka). Pililo se dugom pilom *haltericom* tako da se balvan s jedne strane

digao na pregradu visine oko dva metra. Na balvanu je stajao jedan čovjek koji je potezao pilu prema gore (tada nije pilila), a dolje su stajala dva radnika koji su je snažno vukli prema dolje (tada je pilila).

Okomito na *poceke* stavljale su se malo tanje grede (20 puta 20 cm) ili *trnjki*, visine do najviše dva i pol metra. Toliko je visoko bio strop u kući. *Trnjki* su se postavljali u uglovima kuće (*vogle-njak*), zatim u zidu na svakih 1,5 do 2 metra te obvezatno na stranicama vrata (jer su se ona držala na njima). *Trnjek* na uglu i vratima morao je biti ravniji i ljepši jer se poslije vidio s dvije strane. Na vrhovima *trnjka* oblikovali su se istaknuti uži pravokutni čepovi, a na *poceku* utori iste veličine. Na taj su se način dobro učvršćivali. Da bi čvršće okomito stajali i mogli držati konstrukciju cijele kuće, okomiti *trnjci* su se na *poceke* s jedne i druge strane podbočili još kosim kratkim gredama (*pant*, *roka*). *Panti* (*veterpant*, *kutnjača*) su se na *pocek* i *trnjek* povezivali specifičnim čepom i utorom.

Prostor između *trnjki* (stranica, zid) popunjavao se ili drvenim *blanjama* ili nabojem. Drvene kuće u podravskim selima rano su nestale, ali je gradnja

Slika 9. Tipovi spajanja temeljnih greda tradicijskih kuća ili klijeti - primjer iz Virja - crtao Miroslav Dolenc Dravski 1992. godine. (M. Dolenc Dravski, Mali virovski etnografski album, 19923., tabla X.)

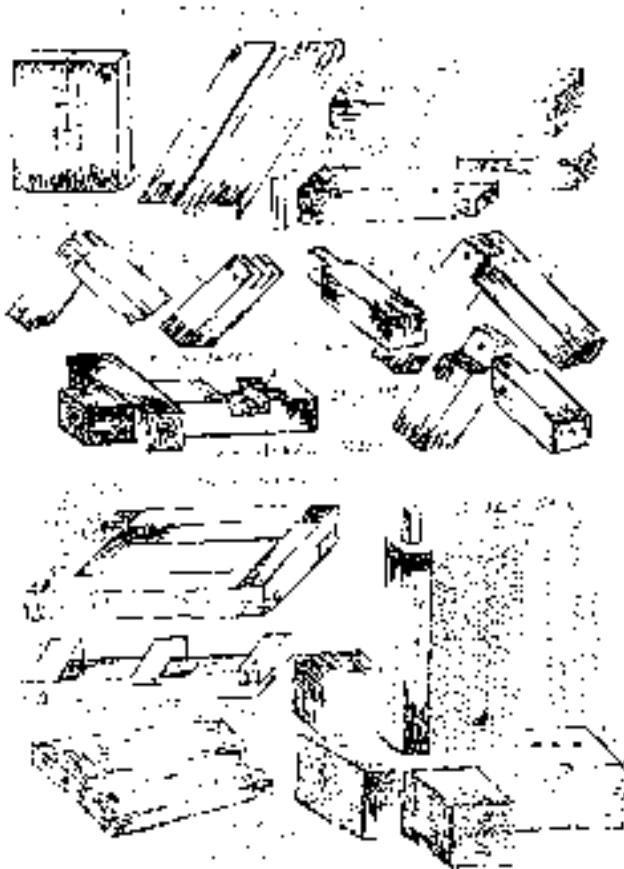
⁵ Ovaj opis gradnje tradicijske podravske hiže sastavljen je na temelju članaka: M. Dolenc-Dravskog (1993., p. 26 - 30), Z. Filipovića (1984., p. 249 - 255), Ž. Kovačića (1978., p. 159 - 163) i J. Turkovića (1978., p. 7 - 9) te kazivanju kazivača Ivana Benkeka iz Virja (zabilježeno u svibnju 2010.). Opisi se temelje na primjerima iz Virja, Hlebina, Đurđevca, Podravske Sesveta, Novog Virja, Mičetinca, Torčeca, Legrada i Donje Dubrave

drvenim *planjkama* ostala kod gospodarskih zgrada i klijeti. Ako se gradila kuća (klijet) od dasaka (*frošje* - cijepane topolove, brestove ili hrastove daske debljine do 3 cola), onda su se *planjke* morale stanjivati na krajevima kako bi ušle u utor napravljen na *trnjcima* (*žlebovima*). Tako su se popunjavale sve vanjske i pregradne stranice objekta.

Ako su se stranice zatvarale nabojem, najprije je trebalo postaviti osnovu od pletenog pruća. Na poceku i gornjoj gredi (*nastenja*) na svakih 30-ak centimetara prosvrdlale su se oveće rupe. U njih su se okomito postavljale letve ili deblje ljesovo okruglo pruće. Tanja cijepana (napola, da se lakše povija) liješkova ili vrbova šiba se zatim opletala okomito oko pruća i tako stvarala mrežastu stranicu (rešetku). Na nju se zatim s obje strane stavljao naboj. Blatna masa za obzidavanje, *cupanje*, dobivala se od gline (ilovače) *z brega* ili *s polja*. U ilovaču se stavljala nasjeckana slama, pljeva, svinjska dlaka, a da bi bolje vezala, ponekad i svinjska ili kravlja krv. Ako se pripremala manja količina mase za *cupanje* (*maz*), na gumnu (ili drugdje) mijesili su je ljudi bosim nogama, a pri izradi veće količine upotrebljavali su se i volovi. Tako složenim nabojem (*mazom*) rukom se ličio (*cupkao*) zid. Trebalo je nanijeti nekoliko slojeva, a nakon svakog sloja zid se trebao kraće vrijeme sušiti. S obzirom nato da se cupalo rukama, vanjska ploha zida bila je u pravilu neravna, rustična. Ona se nakon temeljitog sušenja zida bijelila gašenim vapnom. Pečeno vapno u podravska su sela zaprežnim kolima dovozili vapnari iz Hrvatskog zagorja (iz sela kod Novog Marofa) i mijenjali ga za kukuruz. Vapno se gasilo vodom i spremalo u omanje jame iskopane u dvorištu ili na početku vrta. Nabojem (*mazom*) omazivali su se i spojevi dasaka (*planjki*) drvenih objekata kako bi se zadržala toplina. Tako su se zamazivala i ognjišta u kućama i *kletima* te dimnjaci i slični dijelovi objekata.

Drveni okvir objekta (*kanat*) poslije se počeo popunjavati i presnom ili pečenom ciglom. Uglavnom se zidalo na pol cigle (*kant*), a rjeđe na cijeli *cigel* (radi štednje). Cigla se zatim *ocupala mazom* (poslije mortom od pijeska i vapna) te pobijelila (povapnila).

Gornju ramu (drveni okvir) čine također debele grede, tek nešto slabije od *poceka*. Te grede su nazidnice ili *nastenja* (*nad stenom, zidom*). Gredni je okvir na krajevima povezan na čep i učvršćen drvenim klinovima. Iznad prostorija poprečno se u grede *nastanje* stavljaju malo tanje grede iznad kojih su stropne debele daske (*prsnice*). Uzduž po sredini cijelog objekta statiku drži najdeblja greda - *tram* ili *puntram*. Ta greda se stavlja odmah ispod *nastenja*, a grede *nastenja* i poprečne grede leže na *puntramu* malo urezane. U *prvoj hiži* na *puntramu* je urezana godina gradnje kuće i ime (ili inicijali) vlasnika.

Slika 10. Načini spajanja manjih greda u gradnji tradicijskih kuća i klijeti - primjer iz Virja - crtao Miroslav Dolenc Dravski 1992. godine (M. Dolenc Dravski, Mali virovski etnografski album, 19923., tabla IX.)

Slika 11. Načini vezanja panti na uglu drvene kuće ili klijeti na okomitu gredu ili *trnje* - *voglenjak* (V. Prvčić, Pohvala kleti, 2008., p. 29)

Slika 12. Početak obnove drvene hiže - na ovom primjeru će se tesane daske (*planjke*) vezati na nemški vugel - objekt je postavljen na imanju Hećimović u Jagnjedovcu 2010. godine (P. Somek, 2010.)

kućama i rogovi (kose grede koje drže krov) bila neravno tesana manja stabla graba, breze, hrasta ili vrbe. Letve na rogovima bile su guste (na 20 do 30 cm) kako bi na njima bolje ležali *ritki* (slama raži).

Zbog visine stabljike krovovi su se uglavnom pokrivali slamom od raži (*ritek* ili *škof od hrži*). Siromašniji gazde pokrivali su kuće i trstikom, pogotovo u selima i na konakima bliže Dravi i pridravskim močvarama. Majstori koji su to znalački radili - *škofari* ili *šopari* - bili su rijetki. *Škofar* je slamu na tesane letve zatezao drživim *lonjcima* (*gožvama*) i lijeskovim kolčićima, a u novije vrijeme i žicom. Trebalo je staviti debeli sloj slame kako ne bi propuštao vodu i kako bi trajao što dulje. Donja strana krova završavala je podužom strehom, pogotovo s ulazne strane gdje je bio otvoreni *ganjčec* (napust, *začek*). Na vrhu je krovšte završavalo s posebnim načinom postavljanja slame. Sedlo ili *slame* je imalo debeli sloj slame *nacifran* kao ukras (vijenac). Neki *škofari* su sa svake strane stavljali deblje pruće (*prot*, *drog*) te ga zavezali na vrhu kako bi bolje držali slamu u slučaju olujnog vjetra.

Na poprečne stropne grede stavljaju se daske *colarice* ili *prsnice* koje su s donje, vidljive strane finije obrađene (s kanalićima, zaobljenih bridova i slično). *Prsnice* čini prvi sloj u profilu debelog stropa. Preko *prsnica* odozgo (na tavanu) je debeli sloj naboja ili *maza* - ilovača pomiješana sa nasjeckanom slamom. Tako se čini da je pod tavana zemljan, a to je i dobra toplinska izolacija. Tavan (*naiž*, *nahiž*, *najže*) služio je dijelom i kao sušnica mesa. Naime, dimnjak iz zidane peći u kuhinji (*kurnjak*) završavao je na tavanu, pa se otuda dim širio po *nahižu* i dimio obješeno meso. Budući da je postojala vječna opasnost od požara, pazilo se da dimnjak (*ror*) i tavan budu uvijek dobro omazani nabojem. Na *nahiž* se išlo iz kuhinje, i to drvenim ljestvama (*lojtram*) u kutu gdje je bio otvor pokriven daščanim vratima. U nekim se starinskim kućama na *nahiž* išlo strmim drvenim (rasklimanim) stepenicama iz hodnika (ili iz otvorenoga *ganjčeca*) kroz posebna vrata.

Oblik krova tradicijske podravske *hiže* bio je na dvije ili četiri vode. Svaki taj oblik tražio je posebnu potkrovnju mrežu greda i letvi. U slučaju šatorskog krova (na četiri vode) kose grede ili rogovi zvali su se *rebernaki* i tražili su *cimermansko* (tesarsko) umijeće spajanja na dva razdjeljka. Ako je krov bio na dvije vode, konstrukcija je bila jednostavnija. Na rogove su se zabijale letve, a zbog štednje su to bile zapravo obični kolci stesani sa svake strane. Te letve nisu trebale biti ni suviše ravne jer je na njih dolazila slama (ili kod siromašnijih trstina). Na nekim su

Slika 13.
Drveni strop u obnovljenoj kući obitelji Hećimović u Jagnjedovcu (R. Ibrišević, 2011.)

Slika 14.
Obnovljeni slamnati krov debljine oko 30 cm - primjer klijeti na Staroj gori južno od Virja (P. Somek, 2010.)

Krovište je moglo imati strmi ili blagi spust (*kaj je više ili manje scedljiv*). Što je krov bio strmiji, snijeg je zimi prije skliznuo s njega.

Posebna se pozornost poklanjala izradi prozora i zabata kuće. Dva mala prozora, koja su na prednjem pročelju (*fronti*) gledala na ulicu, bila su obvezatno nacifrana rezbarijama na okviru. Ti oblocci su katkad bili malo majstorsko djelo. Građevinski su se prozori uklapali u katanatni sustav. Najčešće su imali četiri mala okna, a izvana su se zatvarali jednodijelnim ili dvodijelnim žaluzinama (*šaropolka-ma*). One su često bile od punih dasaka, a na sredini je bilo izrezano srce ili pijetao. Krov na dvije vode imao je na gornjem dijelu zabat od okomitih dasaka koje su također često bile ukrašene. Zato je i začeljak (*kuljača, fajermar, šanta, šantalaba*) bio svojevrsni ukras kuće (pogotovo onaj na prvoj ili uličnoj *fronti*).

KEKE ZMEĐU MNOGIH VARIJANTI STARIH KUĆA, POKRIVENIH SLAMOM

Slika 15. Tri arhetska pročelja tradicijskih kuća u Podravini - bez trijema s uzdužne strane, s jednostranim trijemom te s dvostranim trijemom (Z. Filipović, Hlebinski almanah 1, 1984., p. 250)

Gotovo istovjetna je i gradnja starinskih gospodarskih objekata⁶

Opisane navade i iskustva kod gradnje *hiža* koristili su se i kod gospodarskih objekata. Budući da su gospodarski objekti funkcionalno različiti, ima i znatnih specifičnosti kod gradnje. Na neke od njih želimo posebno upozoriti.

Staja (*štala*, *štalica*) uglavnom se gradila na sličan način kao i kuća - dakle, kanatne konstrukcije, zidova od naboja i krov pokriven slamom. U statičkoj konstrukciji staja nema središnju gredu - *tram*, *puntram*, *boltipanj*. Razlog je to što je staja u pravilu bila uža od kuće, a uz to mnoge nisu imale tavan. Na prednjoj, dvorišnoj strani ulaz je bio na sredini (imao je i tzv. ljetna vrata od rijetko postavljenih letvi), a sa svake je strane bio mali prozor sa *šaropolkama*. Ako je staja imala tavan, na njemu se držalo sijeno.

Sjenik (*škedenj*, *stagelj*, *senik*) je bio veliki drveni samostojeći objekt, smješten sa strane ili poprečno u dnu dvorišta. Sa svake strane gumna (*guvna*), koje se nalazi u sredini škedenja, konstrukcija počiva na dva vanjska uspooredna *poceka*. Na njih su postavljene okomite malo tanje grede (stupovi) u pravilnim razmacima, a vezane su i kosim pantima. Vijenac (*nastenja*) ima čvrste grede, a na njih se poprečno vežu rijetko postavljene vezne grede. *Škedenj* u pravilu nije imao strop ni tavan kako bi se moglo spremati što više sijena. Krov je građen i pokriven ritkom na isti način kao i kuća. Na guvno, odnosno u škedenj, ulazilo se kroz veliku dasčanu ogradu (*lesu*) po cijeloj širini guvna. Obično je *lesa* (lijesa) bila izrađena u jednom komadu, ali je bilo i dvodijelnih. Otvori (*reški*) između dasaka (*brvenica*) zakrivali su se tankom letvom izvana. Ako je *lesa*

Slika 16. Konstrukcija vrata na kukuružnjaku (*letvanom košu*) - primjer iz Torčeca (R. Ibrišević, 2011.)

⁶ Uz već navedene izvore, za rekonstrukciju načina gradnje gospodarskih objekata prvenstveno smo koristili članak Ž. Kovačića (1978., p. 164 - 170) te navode kazivača Ivana Benkeka i Dražena Podravca iz Virja

Slika 17.

Kanatna konstrukcija s pleterom ocupanim ilovačom na vinogradarskoj klijeti na Staroj gori južno od Virja (P. Somek, 2010.)

bila dvodijelna, na sredini je imala mali panj da se pravilnije može zatvoriti (*lesa na trček*). Škedenj se sastojao od četiri dijela: guvno je bilo na sredini, s jedne strane sjenik (*parm*), s druge *plevnjak*, a izvana sa strane još se dograđivala *otprta šupa (pristrošek)*.

Hambar je u osnovi građen na isti način kao i drugi drveni objekti na kućištu. Vodoravne daske koje su zatvarale stranice bile su deblje (*blanje*), imale su uture kojima su se čvrsto i točno međusobno spajale, a na uture su bile povezane i s okomitim gredama. Bio je podignut poviše zemlje (oko pola metra i više) kako bi bio osiguran od vode ili gamadi. Ponegdje je ispod hambara zazidan mali podrum (*podrumec*) od cigle. Ulazni ganjčec na užem dijelu hambara bio je često nadahnuto ukrašen rezbarijama. Veći dio hambara zauzimalo je spremište za žito. Daske vezane utorima, sa svake strane uskog prolaza u hambaru, činile su po četiri ili više boksova (*okana, žilišta*) za spremanje žita. U pravilu hambar nije imao strop, a krov je bio pokriven slamom ili češće biberom.

Svinjac (*kotec*) je imao drvenu konstrukciju kao hambar, ali je bio obit tanjim daskama, dok je kokošinjac (*kočec, kokošilnjak, gusinjak, racilnjak*) ponegdje bio stabilni drveni objekt, a često i niski mali drveni *kočec* na jednu vodu, koji se po dvorištu prema potrebi mogao i seliti. Spremišta za čuvanje klipova kukuruza - koševi - zahtijevala su posebno znanje kod gradnje. Kukuruznjak je počivao na dvije drvene klade, visoke i do metra. Na te su klade (*kladinke*) dolazile po dvije uzdužne grede (*dolanje*) koje su činile osnovicu koša. Na *kladinke* su umetnuta dva okomita stupa sa svake strane, koji su bili osigurani pantima. S gornje je strane na tim stupovima bio mali vijenac od greda. Oko takve osnovne konstrukcije ispleo se pleter od vrbova ili brestova pruća (često je bilo kalano kako bi bilo podatnije za pletenje). Okomiti deblji prutovi koji su držali

Slika 18. Klijet s otvorenom nadstrešnicom i pokrovom od ražene slame - primjer obnovljene školske klijeti s virovske Stare gore (P. Somek, 2010.)

Slika 19. Klijet s otvorenom nadstrešnicom i pokrovom od ražene slame - primjer obnovljene školske klijeti s virovske Stare gore (P. Somek, 2010.)

vire izvan ravnine stranica *kleti* ponegdje i do pola metra. Na taj je način postignuta bolja statika i sigurnost vezivanja *planjki*. Takva jednostavna konstrukcija, osim što čvrsto uglavljuje stranice, ujedno je i sigurnije nosiva za stropnu konstrukciju i krovšte, piše M. Zebec.⁸ Kod manjeg broja *kleti* uporabljen je i tzv. *nemški (švapski) vugel*. U tom su slučaju *planjke* tako vezane na uglovima da ni komadić ne strši izvan ravnine stranica (zato taj način vezanja još zovu i *slepi vugel*). Još jednu dražesnu graditeljsku dosjetku možemo vezati za klijet, a to je specifična brava i gorički ključ. Postoje i velike drvene brave (bez komada željeza), s vrlo domišljatim i tajnovitim rješenjima otvaranja. I novije brave, uz kombinaciju metala i drva, velike su i masivne, s maštovitim kombinacijama za otvaranje. K tomu ide i odgovarajući veliki ključ. Brave i ključ ručni su rad seoskih kovača i stolara.⁹

Usvajanjem novih materijala - pečene cigle, crijepa, cementa, betona, metala - i tehnologija tradicijska gradnja u Podravini postupno mijenja svoje lice u smjeru suvremene gradnje kuća i gospodarskih objekata.

pletter, s utorima su se spajali s grednim okvirom, isto kao i kod pletera u gradnji kuća. Bilo je umijeće (*kunst*) isplesti pravilne uže stranice koša, koje su se s pravilnom grbom širile od užega donjeg prema širem gornjem dijelu kukuružnjaka. Takvi starinski koševi zvali su se *virjani (virijani)*. Letvane koševe bilo je lakše graditi jer su se na osnovnu mrežu greda iznutra zabijale okomite letve. Na sredini je koš imao mala vrata za ispuštanje klipova kukuruza.⁷

Iako posve drugih funkcija, pa često i rasporeda prostorija i veličina, gradnja klijeti (*kleti*) na bilogorskim goricama bila je gotovo ista kao i gradnja tradicijskih objekata doma, na kućistu. Tehnika gradnje drvenih klijeti bila je ista kao za hambare ili drvene dijelove kuće, a ako je dio *kleti* imao kanatni sustav *ocupan* nabojem, onda je način i redoslijed gradnje bio isti kao i kod gradnje *hiže*. Kao specifičnost kod gradnje drvenih tradicijskih klijeti javlja se tesarski spoj temeljnih greda i debelih dasaka (*planjki*) na uglovima. To je *hrvatski vugel (horvatski vuglec)*. Tim se tesarskim vezom, urezanim utorima blizu krajeva *planjki*, međusobno uglavljuju poprečne *planjke* s uzdužnima pod pravim kutom. Pri tom spajanju krajevi *planjki* su ostavljeni da strše,

Slika 20. Jedna od maštovitih drvenih brava koje su se stavljale na vrata bilogorskih klijeti - zbirka Hećimović, Jagnjedovec (P. Somek, 2010.)

⁷ Peršić-Kovač, V., Koševi u Torčecu, 1996., p. 189 - 195

⁸ Zebec, M., Tipologija..., 2010., p.159 - 160

⁹ Prvčić, V., Pohvala kleti, 2008., p. 17 - 18

Slika 21. U podravskim selima sve je više napuštenih kuća koja naočigled propadaju - primjer kuće iz Novigrada Podravskog, Virovska 63 (R. Ibrišević, 2011.)

TRADICIJSKA GRADNJA JE U PODRAVINI POSVE ZAMRLA

Objekti tradicijskog graditeljstva i u Podravini su bili cjelovit izričaj narodnog umijeća i njegove duše. Oni su bili i ostali pokazatelj i zalag nacionalnog identiteta te doprinos naše graditeljske baštine razvoju europske kulture. Njihova je povijesna, kulturna i funkcionalna vrijednost neupitna. Jer, »kuća nije samo mjesto zadovoljavanja biološkog i egzistencijalnog održanja, nego i primarni teritorij društvene opstojnosti naroda« (A. Muraj).¹⁰

Usprkos neospornim vrijednostima tradicijskog graditeljstva, dakle i potrebi održanja starinskih objekata i njihova uklapanja u suvremene životne tokove, i u Podravini »svijest o vrijednosti seoske kulturne baštine ne razvija se onako intenzivno kao što danomice raste i ubrzava se propadanje te baštine« (I. Maroević).¹¹ Stariji oblici tradicijskog graditeljstva u Podravini već su u potpunosti nestali (primjerice, *hiže pokrite slamom*), a i većina ostalih je na tom putu. To se odnosi i na zidanu graditeljsku baštinu nastalu do sredine 20. stoljeća.

Postupno, ali i sve brže propadanje graditeljske baštine u Podravini rezultat je cijelog kompleksa ekonomskih i socioloških čimbenika. »Ubrzani procesi urbanizacije, depopulacija sela i različiti oblici devastiranja izvornih vrijednosti tradicijskog ruralnog graditeljstva, nekontrolirano širenje industrijskih pogona te vikend-naselja i kuća za odmor, neki negativni globalizacijski procesi i slično u novije su vrijeme posve promijenili sliku krajolika. Urbani uzorci, najčešće vrlo nespretno i nesretno izabrani, izgradnja diktirana financijskom ili nekom drugom moći investitora, rekli bismo nepovratno ruši važan segment kulturnog naslijeđa kao nedjeljivog dijela različitih razina identiteta« (B. Đaković).¹²

A graditeljska baština u Podravini nestaje naočigled. »I tako pod preteškim opterećenjem povijesti, starosti, rasklimanih drvenih klinaca, a ponajprije zbog nebrige ljudi, čuče stare podravske hiže, raspojasani maštom cimermanov podravski hambari i koševi - čekaju svoj sudnji dan. Kao domoroci,

¹⁰ Muraj, A., *Seoski kućni...*, 1998., p. 45 - 58

¹¹ Maroević, I., *Sadašnjost baštine*, 1986., p. 325 - 326

¹² Đaković, B., *Tradicijsko...*, 2006., p. 89

autohtoni arhitektonski starosjedioci, bivaju te kuće, hambari, kleti tjerani u rezervate sve manje površine i broja. Jedna svojevrsna agonija, kao da umiru ljudi« (D. Feletar).¹³

Ista slika propadanja graditeljske baštine može se vidjeti u svim dijelovima Podravine. Brža je tamo gdje je viši životni standard, i gdje su *papci* urbanizacije i suburbanizacije prodrli daleko u ruralna naselja. Ludbreška Podravina, Koprivnica i prigradska naselja te nešto manje đurđevačka Podravina gotovo u potpunosti su izmijenili stambeni fond. »Kao i u cijelom podravskom kraju, i đurđevačka tradicijska arhitektura je gotovo istrijebljena. Osim na fotografijama, ni u jednoj đurđevačkoj ulici više nema ni jedne starinske kuće građene drvenom građom, ožbukane ilovačom i natkrivene slamnatim raženim krovom. U današnje doba koje misli ekološkim formulama, rekli bismo - nema više ni čiste ekološke i zdrave kuće, s obzirom na najprirodnije materijale primijenjene u gradnji i u kraju gdje je ta jednostavna i humana arhitektura nikla iz svoga prirodnoga okruženja i u kome je duboko ukorijenjena. Do prije tri godine posljednja malena kućica s dva prozorčića, zidana ciglom i natkrivena slamom u Đurđevcu, na Peskima, morala je svoje mjesto prepustiti novoj glomaznoj zidnici« (D. Jendrić).¹⁴

Naprasno nestajanje graditeljske baštine u Podravini, čak i tamo gdje bi primjereno adaptirani starinski objekti bolje služili novoj namjeni, prouzročeno je ponajviše nedostatkom svijesti o vrijednostima i značenju te arhitekture. Jer, »svijest o vrijednostima seoske graditeljske baštine, o vrijednostima seoskog prostora i kulturnog prostora uopće, nije ni izdaleka primjerena vrijednostima koje su se u nas, usprkos svim degradacijama i devastacijama, sačuvale kao svjedočanstvo integralne kulture prostora. Svijest se ne može propisati dekretom ni uvesti zakonom, pa su procesi izučavanja, istraživanja, valorizacije, prezentacije i popularizacije, a time i odgoja i obrazovanja svih slojeva pučanstva, bitan preduvjet za očuvanje barem onoga dijela seoske baštine u prostoru koji je još očuvan i koji najočitije reprezentira naše specifičnosti u prostoru« (I. Maroević).¹⁵

Narodnoj graditeljskoj baštini ni u Podravini nećemo pomoći plakanjem nad njezinom sudbinom. Zato valja nadalje još intenzivnije djelovati na istraživanju te baštine, na informiranju javnosti i mijenjanju svijesti o njezinoj vrijednosti i suvremenoj primjeni. Određenih pozitivnih primjera u tom smjeru u Podravini već ima. Dio tradicijskih objekata primjereno se adaptira i koristi u gospodarske svrhe, prvenstveno u turizmu. Primjeri za to su seosko imanje obitelji Hećimović u Jagnjedovcu kod Koprivnice ili adaptirani kompleks starinskih klijeti obitelji Šklebar na Staroj gori kod Virja, primjereno adaptirani seoski objekti obitelji Cugovčan u Podravskim Sesvetama ili obitelji Čamba u Đur-

Slika 22.

Kad se izgubi vlasnik, nestaju i gorice i klijeti - primjer klijeti s virovske Stare gore koju polako preuzima šuma (P. Somek, 2010.)

¹³ Feletar, D., *Sim tam po...*, 1977., p. 59 - 67

¹⁴ Jendrić, D., *Nestaje li...*, 1996., p. 133 - 136

¹⁵ Maroević, I., *Sadašnjost baštine*, 1986., p. 324 - 325

Slika 23.

Na mjestu stare klijeti na Kamengradu kod Starigrada sagrađen je starinski ugostiteljski objekt - Podravska klet (Koprivničko-križevačka županija, 2009., p. 288 - 289, snimio N. Wolf)

Slika 24.

Tradicijska klijet na imanju Šklebar na virovskoj Staroj gori također je obnovljena (P. Somek, 2010.)

đevcu, a takvih je sve više. Primjer kvalitetne adaptacije stare vinogradarske klijeti je školska klijet na Staroj Gori kod Virja. Za provođenje edukacije, ali i spašavanja dijela objekata važni su i planovi za osnivanje više entoparkova ili muzeja na otvorenom u Podravini (primjerice, na jezeru Šoderica kod Drnja ili na dravskome meandru Ješkovo). Državne i lokalne vlasti trebale bi učinkovitije i obilnije stimulirati kućanstva i organizacije, koji rade na očuvanju podravske graditeljske baštine i njihovom uključivanju u suvremeni život. Sve je važnije i djelovanje nevladinih organizacija, pa i onih iz Europe (primjerice, ECOVAST).

Ipak, u tom procesu revitalizacije i očuvanja barem dijela najvrednije graditeljske baštine u Podravini najvažnije je uporno graditi svijest o njezinoj vrijednosti i potrebi zaštite. Zapravo, ta baština se mora funkcionalno uključiti u suvremeni život podravskog sela i domaćinstava. Bez novih, suvremenih funkcija ta baština neće opstati. »Ruralno graditeljstvo ne može preživjeti ako se odvoji od zajednice kojoj duguje svoj opstanak i postojanu obnovu... poticanje razvoja ruralnih prostora jamči održanje i zaštitu kvalitete ovih prostora za buduće naraštaje... ruralno arhitektonsko naslijeđe nedjeljivo je od svoga okoliša i njegovog je prava životna snaga... jer je ruralno naslijeđe otvorena knjiga prošlosti« (B. Bojanić, O. Šćitaroci, B. Đaković).¹⁶

¹⁶ Đaković B., Tradicijsko..., 2006., p. 88 - 89

IZBOR IZVORA I LITERATURE

1. BELAJ, Vitomir: Oblikovanje seoskih naselja oko Ludbrega, Ludbreg - monografija, Ludbreg 1984., 219 - 225
2. BELAJ, Vitomir: Formiranje naselja u ludbreškom kraju, Ludbreg i Ludbreška Podravina, Zagreb 1997., 81 - 90
3. BOSENDORFER, Josip: Agrarni odnosi u Slavoniji, Zagreb 1950.
4. BROZOVIĆ, Leander: Građa za povijest Koprivnice, Koprivnica 1978.
5. CVIJIC, Jovan: Balkansko poluostrvo i južnoslavenske zemlje, I. i II., Zagreb 1922.
6. DOLENEC-DRAVSKI, Miroslav: Mali virovski etnografski pojmovnik, Virje na razmeđu stoljeća, V., Virje 1993., 7 - 106
7. DOLENEC-DRAVSKI, Miroslav: Zaspali su mlinovi na Zdelji i Dravi, Virje na razmeđu stoljeća, I., Virje 1981., 59 - 69
8. ĐAKOVIĆ, Branko: Tradicijsko ruralno graditeljstvo i zavičajna povijest, Zbornik Zavičajna povijest u interkulturalnom kontekstu, Zagreb 2006., 73 - 96
9. ĐURIĆ, Tomislav, FELETAR, Dragutin, PETRIĆ, Hrvoje: Općina Gornji Knežinec, Gornji Knežinec, Samobor 2004.
10. FELETAR, Dragutin: Podravina, povijesna monografija, Koprivnica 1988.
11. FELETAR, Dragutin: Sim-tam po podravskim hambarima i starim hižama, Kaj 11-12, Zagreb 1977., 59 - 67
12. FELETAR, Dragutin i FELETAR, Petar: Prirodna osnovica kao čimbenik naseljenosti gornje hrvatske Podravine, Podravina 13, Koprivnica 2008., 167 - 212
13. FILIPOVIĆ, Zlatko: O arhitekturi Hlebina, Hlebinski almanah 1, Hlebina-Koprivnica 1984., 247 - 252
14. FREUDENREICH, Aleksandar: Kako narod gradi na području Hrvatske, Zagreb 1972.
15. GAVAZZI, Milovan: Vrela i sudbine narodnih tradicija, Zagreb 1978.
16. GAVAZZI, Milovan: Baština hrvatskog sela, Zagreb 1991.
17. GJETVAJ, Nada: Naselja i narodno graditeljstvo u okolici Zagreba, Ekološka istraživanja 3-4, Zagreb 1987., 11 - 64
18. HORVAT, Andela: Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međimurju, Zagreb 1956., reprint Čakovec 2010.
19. HORVAT, Andela: Prilog poznavanju nestale drvene arhitekture s područja kotara Koprivnica, Bulletin HAZU, 1-2, Zagreb 1961., 14 - 34
20. HORVAT-LETVAJ Katarina, REBERSKI Ivanka: Ludbreg i ludbreška Podravina, Zagreb 1997.
21. HORVAT, Rudolf: Povijest sl. 1 i 2, kr. Građa Koprivnice, Zagreb 1943.
22. HORVAT, Rudolf: Hrvatska Podravina, Zagreb 1933., pretisak Koprivnica 1997.
23. HORVAT, Rudolf: Narodni život i običaji Koprivnice, pretisak iz Zbornika za narodni život i običaje iz 1986., Podravski zbornik, 23, Koprivnica 1997., 11 - 26
24. HORVATIĆ, Franjo: Mlinovi na potoku Komarnici, Podravski zbornik, 9, Koprivnica 1983., 178 - 181
25. IVANČAN, Ivan: Molve - narodni život i običaji, Molve 1998.
26. JANUŠKA, Boris: Torčanski mlinovi na potoku Gliboki od žrvnja do mlinskog kamena, Povijest Torčeca, Koprivnica-Torčec 2000., 189 - 196
27. JENDRIĆ, Doroteja: Nestaje li tradicionalna arhitektura Podravine, Đurđevački zbornik I., Đurđevac 1996., 133 - 136
28. KASER, Karl: Slobodan seljak i vojnik, I.-II., Zagreb 1997.
29. KOLAR Dimitrijević, Mira: Mlinarstvo koprivničke Podravine za vrijeme kapitalizma, Podravski zbornik, 12, Koprivnica 1986., 32 - 44
30. KOVAČ, Slava: Pletarstvo i tradicija pčelarstva u Torčecu, Zagreb 1942.
31. KOVAČIĆ, Željko: Stara arhitektura Podravskih Seseva, Podravski zbornik 4, Koprivnica 1978., 160 - 171
32. KRANJČEV, Radovan: Priroda Podravine, Koprivnica 1995.
33. KURTEK, Pavao: Gornja hrvatska Podravina, Zagreb, 1966.
34. LANG, Milan: Samobor - narodni život i običaji, Zagreb 1915., reprint Samobor 1992. i 2009.
35. LEČEK, Suzana: Seljačka obitelj u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1918. - 1941., Zagreb 2003.
36. MARESIĆ, Jela, MIHOLEK, Vladimir: Opis i rječnik đurđevečkog govora, Đurđevac 2011.
37. MARKULINIĆ, Evers Branka: Ruralna arhitektura i običaji Ludbreških Vinograda, Podravski zbornik, 26/27, Koprivnica 2000./2001., 269 - 277
38. MAROEVIĆ, Ivo: Sadašnjost baštine, Zagreb 1986.

39. MARTINEZ, Franjo: Priroda i kultura u srazu, Čakovec 2007.
40. MILOŠEVIĆ-ZLATIĆ, Dunja: Tradicijska arhitektura ozaljskog kraja, Etnološka tribina 9, Zagreb 1986., 33 - 59
41. MURAJ, Aleksandra: Seoski kućni prostor u zrcalu rituala, Etnološka tribina 21, vil. 28. Zagreb 1998., 45 - 58.
42. MURAJ, Aleksandra: Živim znači stanujem, etnološka studija o kulturi stanovanja u žumberačkim Sošicama, Zagreb 1989.
43. NAŠA DOMOVINA, Grupa autora, I. i II., Zagreb 1943.
44. PAVLIČEVIĆ, Dragutin: Hrvatske/kućne obiteljske zadruge, 1-2, Zagreb 2010.
45. PERŠIĆ-KOVAČ, Vesna: Koševi u Torčecu, Podravski zbornik 22, Koprivnica 1996., 189 - 195
46. PERŠIĆ-KOVAČ, Vesna: Tradicijski život i običaji Torčeca, Povijest Torčeca, Torčec 2000., 143 -156
47. PETRIĆ, Hrvoje: Općina i župa Drnje, Drnje 2000.
48. PETRIĆ, Hrvoje: O tipovima seoskih naselja (i njihovu okolišu) u varaždinskoj i koprivničkoj regiji u 18. i 19. stoljeću, Ekonomska i ekohistorija 2, Zagreb 2006., 89 - 103
49. POSAVEC, Ivan: Etnografski zapisi iz novigradske župe, Općina Novigrad Podravski, monografija, Novigrad Podravski 2001.
50. PREDAVEC, Josip: Selo i seljaci, Zagreb 1934.
51. PRVČIĆ, Vjekoslav: Pohvala kleti, Koprivnica 2008.
52. RAŠAN, Đuro: Ilustrirani rječnik stare podravske materijalne kulture, Podravski zbornik 13, Koprivnica 1982., 190 - 222
53. SABOL, Mijo: Rječnik kajkavskih riječi Đelekovca i okolice, Koprivnica 2004.
54. SLUKAN ALTIĆ, Mirela: Fizionomsko-morfološke osobine ruralnih naselja Varaždinskog generalata i Križevačke županije u 18. i 19. stoljeću, Podravina 20, Koprivnica 2011.
55. SOMEK, Petra: Osnovni tipovi kućišta i kuća u Podravini, Podravina 18, Samobor 2010., 127 - 149
56. SOMEK, Petra: Tradicijsko graditeljstvo Podravine, Meridijani, Samobor 2011.
57. ŠPANIČEK, Žarko: Narodno graditeljstvo Slavonije i Baranje, Vinkovci 1995.
58. ŠPANIČEK, Žarko: Pučko sakralno graditeljstvo Slavonije, Etnografska tribina 15, Zagreb 1992., 157 - 173
59. TURKOVIĆ, Josip: Podravsko rukotvorje, Koprivnica 1978.
60. VEČENAJ, Ivan: Narodno blago prekodravskog kraja, Podravski zbornik, 4, Koprivnica 1978., 172 - 180
61. VEČENAJ, Ivan i LONČARIĆ, Mijo: Rječnik Gole, Zagreb 1997.
62. VIDAKOVIĆ, Marko: Analiza strukture i prijedlog za regulaciju podravskog Đurđevca; Zagreb 1939.
63. VRANKOVIĆ, Biljana: Transformacija ruralnog prostora Koprivničko-križevačke županije, magistarski rad, Zagreb 2006.
64. WINTER, Marija: Iz povijesti Ludbrega i okolice, I. i II., Ludbreg-Koprivnica 2000.
65. ZEBEC, Maja: Tipologija i kronologija tradicijske arhitekture klijeti na podravskom dijelu sjeverozapadne Bilogore, Podravina 17, Koprivnica 2010., 153 - 165
66. ZEMBIĆ, Ivana: Tradicijsko graditeljstvo bivšeg kotara Ludbreg, Ludbreg - monografija, Ludbreg 1984., 59 - 67
67. ZLATIĆ, Hrvoje i KORETIĆ, Franjo: Arhitektura potkalničkih sela, Križevački zbornik 1, Križevci 1971.
68. ŽIVKOVIĆ, Zdravko: Hrvatsko narodno graditeljstvo, sv. 1., Istočna Hrvatska, Zagreb 1995.
69. ŽIVKOVIĆ, Zdravko: Prilog vrednovanju 'ušorenih' niznih naselja u Hrvatskoj, Zbornik za narodni život i običaje 49, Zagreb 1980.

Kazivači:

1. Ivan Benkek, Virje, graditelj starih kuća
2. Josip Cugovčan, Podravske Sesvete, slikar, sakupljač etnografske građe, voditelj vlastite etnografske zbirke
3. Davorin Hećimović, dr. med., Jagnjedovec, vlasnik etnografske zbirke
4. Mr. sc. Dražen Podravec, Virje, istraživač povijesti Virja
5. Željko Kovačić, Podravske Sesvete, istraživač narodne baštine
6. Vjekoslav Prvčić, Koprivnica, istraživač narodne baštine i pisac
7. Dr. sc. Dragutin Feletar, Koprivnica, geograf i povjesničar
8. Zlatko Filipović, dipl. arh., Hlebine-Koprivnica, arhitekt i istraživač narodnog graditeljstva

SUMMARY

The builders of traditional houses and farm buildings were often themselves members of the family or semiskilled peasants accustomed to construction works. The basic features of the building trade were simplicity, modesty and sincerity of construction, the application of domestic materials and functionality. This paper describes in great detail the technology of constructing a traditional house, from setting the location, laying the foundations, wooden construction, wattle-and-daub walls, to constructing ceilings, attics and straw-covered roof trusses. It also contains the local, Kajkavian terms for all jobs, tools and certain parts of the house. In the same way, it describes the construction of farm buildings (barns, hay-lofts, granaries, pigsties, etc.) and vineyard cottages. At the end, the paper emphasizes that the traditional manner of construction is dying out and rural architecture structures are quickly disappearing. It also mentions isolated examples of revitalizing traditional structures in Podravina.